

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XXXII. évf.

1897. Julius—Augustus.

4-ik füzet.

Vallás és socialismus.

Ugy látszik, még sokáig napirenden levő kérdés leszen a socialismus, s a mi országunkban, a hol el akartuk hitetni magunkkal, hogy nincs, nem lehet semmiféle socialis mozgalom, úgy látszik, itt éppen most kezdődik javában a socialis mozgalom. Nem árt tehát ezt minden oldalról s minden viszonyában megvilágítani, s különösen nem árt a vallással való viszonyát felfejteni; ugysis már lehetett hallani és olvasni is, hogy a vallás és templomok volnának arra hivatva, hogy a socialis mozgalmakat megakadályozzák.

Ugy tapasztaltam a lapirodalom s egyéb nyilatkozatok és politikai eljárásokból, hogy a socialismus fogalma teljességgel nincs a közforgalomban tisztázva, össze van zavarva a legtöbbször annak fattyu és bünös kinövéseivel: communismus-, nihilismus-, anarchismussal és az emberek egy része az életforgalmában adja és veszi egy pénz, egy fogalom gyanánt, megkülönböztetés nélkül. A socialismus, szerintem, nem új eszme, meg volt a társadalmak, az országok, az államok alakulásától fogva mindig és ez az emberiség tökéletesedésének nagy, hatalmas eszköze volt. A socialismus az egyéni jogok, erkölcsi eszmék és fogalmak, a testi és a lelki jólétnek társulás utján való érvényesítésinek törekvése. Nem e társasági összműködés szabadította-e fel a glebae adstrictus népet a jobbgyságból? Nem az törölte-e s törli a rabszolgakereskedést? Nem társas összművelődés teremtette-e a reformatiot s eszközi a lelkiismeret szabadságát? Nem azon eszköz által terjedett-e el a pogányok között a keresztény vallás? Nem az tökélesítette-e az államformákat, fejlesztette a tyranismustól fogva a jelenkor népképviseleti felelős parlamenti kormányformáig? A mi az egyénnek nem sikerült, sikerült az egyéneknek.

Van az Isten által a természetbe adott egy törvény: az egyensuly. Ha az megbillen, zavart okoz a világban, forradalmakat szerez a levegőben, a tengereken, a szárazföldön, sőt az égitestek egymásközi viszonyában is. Egy ország társadalmában különböző osztályok, rendek, állapotok vannak, ezeknek különböző életmódjuk, miveltségük, nyelvük, vallásuk, különböző vagyoni állásuk s ezeknél fogva

— legalább gyakorlatilag — különböző joguk, sőt aspiratiojuk is; de mindezen különbözésük ellenére harmonicus egészet képeznek, egyik a másiknak szükségszerű támogatására vannak, egyensúlyban állanak. Azt hiszem, egy ország kormányzásának talán éppen ebben volna a titka. Nem éppen szükségképpi, hogy Themis istennő ezerkaru mérlege soha hullámvázba ne jöjjön s nem is lehet, hogy az állami eszményi mérleg karjai mindenütt egyenlő hosszúak legyenek; ismeretes a mechanikából, hogy a rövidebb karra több nehezeék, a hosszabbra kevesebb kell az egyensúly fentartása végett. Ha ez a mérleg folyton nem reparáltatik, ha viszálykodás, nagyravágyás, elbizakodottság és még számos hibák miatt arra gond nem fordítatik, miként a concrét világban, a társadalomban is végzetes katastrófák származhatnak. Nem oly könnyü dolog tehát egy ország kormányzása, s ha bár nagy Fridrik mondta volt, hogy minden káplárja tarsolyában hordja a tábornoki jelvényt, nem minden aspirans nagyságos — mind a mellett, hogy a statistikai adatok békességben ülhetnek a ministerek fiókjában — tudná a mérleget szabályozni; nem a hadtudomány, a mely hibátlan szabatossággal van megírva könyvben, rajzban, disciplinában, hanem Napoleoni lángész tudja a hadi eshetőségeket éles szemmel átlátni s alkalmas pillanatban a dicső csatát megharczolni.

Ezeket azért kellett elmondanom, hogy reá térhessek arra, a mi e soroknak tulajdonképpeni czélja, t. i. hogy minő viszonyban van a vallás a socialismussal és annak kinövésével és büneivel?

A keresztény vallás alapigazsága, hogy az embert az Isten teremtette, hogy az emberiség egy apától származott. Egyik ember lehet erősebb, a másik gyengébb, egyik hatalmasabb, másik erőtelebb; különbséget tehet közöttök a világosabb ész, több tudás, testi és lelki fejlettség, sok száz évek alatt a szétszórtnak lakozásnak szokásai, életmódja, égalja, de ugyanazon elemek az alkotó részei, ugyanazon lélek élteti mindeniket, alkotó elemeiknek ugyanazon arányu összetétele van. Genus homo. A teremtés principiuma szerint az emberek különböző osztályai nem lettek egyik a Brahma karjából, másik a lábából, harmadik a fejéből, hanem minnyájan Isten gyermekei és külön paria osztályt Isten nem teremtett. Mig tehát a keresztény vallás, Isten legtökéletesebb kijelentése áll és az a civilisált világ által elfogadva van, addig az emberek egyenlőjogúak, egyik sem elvetettebb, egyik sem kegyeltebb, előjogosabb a másik felett Isten előtt.

Mind e mellett az emberek a társadalomban, melyet magok

alkottak, különbözők s minden nagy messzeségbe való elgondolás után is lehetetlen, hogy az emberek jogaikra, állapotukra, sorsukra nézve egyenkint vagy osztályonként egyenlők lehessenek gyakorlatilag. E tekintetben az emberiség olyan mint egy nagy álló tó vagy tenger vize; apróbb részei szüntelen mozgásba vannak, sülyednek alább, emelkednek fölfelé, felszállnak a levegőbe, innét lehullnak eső, köd alakban, s ebben van az álló tó, vagy tenger vizének élete, ezért nem rothad meg önmagában, hanem hasznára van az életnek, földnek, a vegetációnak, a világnak.

Azonban kétséget nem szenved, hogy minden teremtményben, s így az emberben is meg van az önfentartásnak ösztöne, s ezáltal a létért való küzdelemnek jogosultsága. Ez eredeti, hogy úgy mondjam, nyers ösztönt a keresztény vallás sokban szelidítette ugyan, de minden szelidítés és beoltás ellenére is áll az, hogy az alárendelt, a nyomorult állapotú, ha sorsának, állapotának öntudatára jön, s ha megismeri a szebbet, a jobbat, a kényelmesebbet, azonnal előáll sorsa állapota javításának törekedése. Pedig az ember physiologiai állapotja, alkotása nem mutatta és nem mutathatja ki, hogy egyik ember, mint ember, nem bír azon szervezettel, a mi őt alkalmassá tenné a legfelsőbb tökéletesedésre, s ha éppen majom volt is az ember ős apja, akkor is s már éppen annál fogva meg van benne a tökéletesedésnek feltétele és ha tulásig visszük is a fejlődés tanát, akkor is az értelmi fejlődés, a szebbnek, jobbnak megismerése megadja az egyenlő jogot a többi hasonteremtményekhez hasonló, vagy egyenlő qualificatio mellett. A positiv törvények a társadalommal akadályoztathatják talán megérlelés tekintetéből is az embernek a létért való küzdelmeit s talán a keresztény vallás is mérsékelheti; de ismeretes az actio és reactio törvényének mivelete mind a természetben, mind a polgári társadalomban, a mi ily körülmények között kifejlődik. Szerencsés állam az, a hol az ember egyéni mivelődés útján simán olvad be és assimilálódhatik a nagy egészbe és a hatalmi önkény, vagy rövidlátás nem ad okot és alkalmat az egyénnek a társias ostromra. Ezekből születtek kezdettől fogva kisebb és nagyobb külön irányú és nemű socialis mozgalmak.

A keresztény vallás tehát, a fennebbiekből kiindulva, a nemes értelemben vett socialismust nem kárhoztatja, valamint nem kárhoztatja a szabadságot, az egyenlőséget, a testvériséget, a nélkül, hogy bűnnek ne nevezné azt a szabadosságot, mely rabol, öl; azt az egyenlőséget, a mely communismus, nihilismus eszközök által az emberek közötti testvéries együttélhetést lehetetleníteni, a birtok s tulajdonjog

szentségét brutalisan sérti s az állami rendet durván felforgatja. A keresztény vallás kezdeményezte az ököljog megszüntetését, a pogány virtus helyébe humanusabb erény plántálását, a bűn és erény meghatározását és codificálását. A keresztény vallásnak ma is az a feladata, hogy az eszményi igazságokat hirdesse, a humanus érzelmeket fejlessze. Az embert az öngondolkodás állapotjára emelje, megismertesse vele az Istent, hozzá való viszonyát, szeretetét, gondviselését s azt az imádatot, mely az ő akaratjában való megnyugvásban áll.

De mindez igék hirdetése mellett is, habár azok, mint égi harmat hullanak az ember szívére s fel-felragadják a szenvedőt egy-egy percre a földi élet láthatáráról, úgy hogy jóleső ámulatában így szóljon: „Jó minékünk itt lakni, készítsünk itt hajlékokat“, nem lehet mégis, hogy a föld, a melyen él, a melyen jár, vissza ne rántsa az emberek közé s ne érezze itt sokszor azt a rosszat, mit az élet, az emberek adnak a föld szülöttjének, a társadalom tagjának. A keresztény vallás itt is, e körülmények közt türelemre, alázatosságra int; a talán nélkülözött világi jók helyett, a talán méltatlanul ért szenvedésekért kárpótlást ígér a menyországban, sőt ellentétbe teszi a világi jók élvezőit a mennyei üdvösség részeseivel, midőn a koldus, de becsületos Lázárt a paradicsomba helyezi, a fősvény gazdagot kárhozatra veti. Szóval a szerencsétlen, a nyomorult és minden állapotú szenvedőnek az evangelium a vigasztalás olaját csepegteti és a megnyugvás balsamával keneti. Ezt cselekszi a keresztény vallás, ezt kell, hogy tegyék az Isten és templom szolgálói. És ha ezt a szolgálatot betöltik, jól szolgáltak és hasznára éltek a társadalomnak.

Ha mindezeknek ellenére a socialismus nevezete alatt különböző társas kinövésék, rendetlenségek, felforgató bűnök jönnek elő napjainkban sűrűbben, mint a korábbi idők és évtizekben, annak okának kell lenni.

Érdekes, a mit Jézus egy communismusra hajlandó hallgatójának mondott, midőn ez kérte Jézust: *Mester, mondd meg az én atyámfiának, hogy ossza meg velem az ő vagyonát*, így szólt: *ember, kicsoda tett enyemet köztetek bíróvá, vagy osztogatóvá?* és a sokaság felé fordulván, így szólt: *meglássátok, hogy megoltalmaztátok magatokat a telhetetlenségtől, mert ha bővölködnek is valakinek az ő gazdagságai, mind a mellett nem abból van az ő élete.* Az evangelium ez utasítása mértékletességre és megelegedésre int, ennek pedig egyik leglényegesebb eszköze a munka. Munka és takarékoság szerzhet boldog otthont és megelegedett családot, midőn a telhetlenség sok rossznak a forrása. A telhetlenség nem csak a magasabb, de az

alsóbb köröknek is lehet büne és hibája. A telhetetlenség minél több kényelmet, minél nagyobb fényűzést óhajt, mesterségesen előidézett élvágy, hatalmi befolyás, uralkodás ösztönözheti mindaddig, míg egy Neró, Sardanapal, vagy Nabukednezár telhetetlenségi fokig emelkedhetik, s hogy ezt tehesse, hogy vágyait kielégíthesse, igazságtalan, erőszakos, zsaroló, uzsorás, sikkasztó lehet és minden rossz kitelik belőle; az alsóbb kör telhetetlensége abban nyilvánul, hogy a nélkülözött dolgok kívánsága által a képzelet felébreszti vágyait, s mivel ily állapotban megszűnik a munka és szorgalom mérséklése, feltámad benne az irigység, a kárörvendés és rombolás és kész zsákmányul veti oda magát a legelső, bármelyik agrar socialista, socialdemokrata, keresztény socialista, antisemiticus socialista, s tőke-socialista, — s ki tudná még miféle socialista — bujtogatónak. A Jézus evangéliuma a telhetetlenségből származó erőszak, rablás, csalás, igazságtalanság minden nemit kárhoztatja, de sehol sem mondja, hogy az ember sorsa javításán ne munkálkodjék, mindaddig, míg azt becsületes eszközökkel, bűn nélkül teheti. Sőt önmaga és övéinek sorsával való gondoskodás ösztönzi arra, hogy állapotja javításain fáradjon, de ne sülyedjen lethargiába, hanem a neki adott kincscsel sáfárkodjék, hogy az tőle ne vétessék el. A fakírság nem a keresztény vallásból született.

S pedig napjainkban az emberek egyenkint és egynemű igényeik által együttesen csakugyan indítatva vannak sorsuk javítására, állapotuk megteremtésére.

Hazánkban a közelebbi embernyom alatt gazdát cserélt az életmód. Az ipar, művészet, tudomány ez idő alatt nagy haladást tett, s nem lehet pedig mondani, hogy e fejlődés hazai töről nőtt, hazai kéz által történt volna. A kisbirtokos és kisiparos — e magköve a nemzetnek városokon és vidéken — az ipar versenyében, azon időben, részint járatlansága, részint vállalkozási bátortalanság, pénz- és hitelhiány miatt lemaradt a versenytérről, így történt a földbirtokos egy részével is s míg a mult dicsőségén szunnyadott, addig idegen foglalta el iparát. Azonban a culturállam megkövetelt tőle is sok kötelezettséget maga és családja érdekében is és az e közben gomba módra szaporodott pénzintézetek, bankok, takarékpénztárak habjaikkal elborították feje tetejétől fogva a talpáig.

A tudományos intézetek palotái, iparsarnokok, muzeumok egyre szaporodnak, majdnem öntve öntik a tudást az újabb nemzedék fejébe; az általános tankötelezettség életbeléptetve, a jövő nemzedéknek az ország minden rétegéből való fejlesztése és erősítése céljából;

terjed a művelődés minden felé, de terjednek az igények, a vágyak, az óhajtsók és nem akarok hibázni, ha mondom, hogy a valódi komoly műveltség között van sok álműveltség, kávéházi, sportműveltség is. Mindezek igények kielégíttetését akarnak. A társadalom nemcsak egyenkint, de rétegenként megmozdult, vágyai, óhajtsója, igényei kielégíthetése végett. S lehet-e csodálkozni ezen, nem természetes dolog-e, hogy ha nem éppen tamerlani népvándorlás, de egy kis socialis mozgalom fejlődik ki a társadalomban az elhelyezkedés, az élet és existentia biztosítása czéljából.

Mindenesetre nagy könnyebbülés volna, ha a munkaszeretet, a megbízhatóság, a szorgalom párhuzamosan fejlődnek a műveltségben s a balhiedelem, s talán a nemzeti büszkeség nem tartaná szégyennek a munkát, meggyalázónak a vállalkozást ott, a hol arra van jövedelem és pénztőke.

Azonban, ha már a cultur államok sorába hazánk is bele tartozik és sok idők mulasztásait rohamosan kellett kipótolni, e socialis mozgalmakat, míg az bűnre nem fajul, el kell viselni. Meggyógyítja maga a társadalom azokat a sebeket, a melyeket önmagának önkezelével szerzett a létért való küzdelem harcában.

CSEGEZY LÁSZLÓ.

Szent-Ábrahámi Mihály unitar. püspök fölterjesztése az unitáriusok közalapjairól 1754-ben.

Én e nagy emberünk és írónk minden darabka levele iránt rendkívüli érdeklődéssel viseltetem, mert azok az ő áldásos élete értékét újítják meg mindig lelkemben. E férfiban alapos tudás, ritka közügyszeretet, nagy munkaerő és munkakedv s kényes állásán ritka erkölcsi bátorság volt egyesülve. Jól jellemezte egy egykoruja, hogy az unitárius egyházat püspök korában ő hordozta vállain.

Mária Theresia királyné reformálni akarván birodalmában — tehát Erdélyben is, mert már akkor az elnémetesítés ott is előre haladt volt — a közoktatásügyet, meg akarta tudni a felekezetek oktatási és nevelési rendeltetésü vagyónállását, s a többi püspökök közt tőle is *kimutatást* kért erről. Ő 1754-ben szept. 16-án teljesítette azt harmadfél ives latin *Jelentésében*. A véletlen elem hozá nem rég, megdöbönt bensöm: mit ír ama nehéz időkbén, e kényes ügyben, az egyház felelős feje? Minden munkámat megszakítva, átolvasám, há-lám az író iránt megújult, tiszteletem emléke iránt megifjodott s mihelyt lehet, közlésére magamat elhatároztam, még pedig úgy, mint eddig is hasonlókkal eljártam, természetesen, ha a tisztelt szerkesztő urak tért nyitnak rá.

Hallottam, hogy némelyek idő- és térvesztegetésnek tartják, hogy közleményemet azon nyelven is adom, a mint irva vannak. Ez nagy tévedés, melynek szülő anyja az elfogultság és a történelmi forrás-kiadások természetével való teljes ismeretlenség. Ily nézet nem jogosult. Történelmi becsü oklevél csak az ő kelte nyelvén bir absolut hitelességgel. De abban sem leszek segédkező soha, hogy latin forrásukat megérteni ne igyekezzünk. A „*Keresztény Magvető*“ tudományos szakfolyóirat. Ebben helye van az alapos tudománynak. S a latin nyelvü források a magyar történettudománynak és theológiának éppen alapját teszik. Ehez hűtleneknek lennünk nem szabad. Sőt ez alkalomból bátor vagyok hangsúlyozni a latin nyelvnek főgymnasiununkban lehető legalaposabb tanítását. Erre művelt s különösen